

Роль комунікацій у формуванні особистості дитини юнацького віку (16-22 роки)

У статті характеризуються особливості нейрофізіологічного та психологічного розвитку психіки дитини юнацького віку; аналізуються основні комунікативні знання та навички, якими повинні володіти діти в цьому віці; розглядаються домінуючі чинники отримання та обробки інформації дитиною 16-22 років, а також роль комунікацій у формуванні його особистості. Автор торкається проблеми спілкування як комунікації, розглядаючи його основні функції та види, а також основні критерії комунікативної культури людини як суб'єкта моралі та права. Значна роль у формуванні особистості юнацького віку належить такій якості психіки, як егоцентризм, який в більшості своїй не сумісний з усталеним психопростором, в якому психіка нового покоління намагається проявити свої внутрішні потенціали. Тому автор пропонує свої заходи вирішення цієї проблеми для молоді психіки.

Ключові слова: комунікація, юнацький вік, особистість, спілкування, інформація, інформаційний простір, образ, внутрішнє «Я», знак, символ.

В статті характеризуються особливості нейрофізіологічного і психологічного розвитку психіки ребенка юношеского возраста; анализируются основные коммуникативные знания и навыки, которыми должны обладать дети в этом возрасте; рассматриваются доминирующие факторы получения и обработки информации ребенком 16-22 лет, а также роль коммуникаций в формировании его личности. Автор затрагивает проблемы общения как коммуникации, рассматривая его основные функции и виды, а также основные критерии коммуникативной культуры человека как субъекта морали и права. Значительная роль в формировании личности юношеского возраста принадлежит такому качеству психики как эгоцентризм, который в большинстве своем несовместим с устоявшимся психопространством, в котором психика нового поколения пытается проявить свои внутренние потенциалы. Поэтому автор предлагает свои способы решения этой проблемы для молодой психики.

Ключевые слова: коммуникация, юношеский возраст, личность, общение, информация, информационное пространство, образ, внутреннее «Я», знак, символ.

Актуальність. Серед різноманіття проблем сучасної психології, спілкування є однією з найбільш популярних і досліджу-

ваних проблем. Роль та інтенсивність спілкування в сучасному суспільстві постійно зростають. Це пов'язано з цілим рядом причин. Перш за все, перехід від індустріального суспільства до інформаційного веде до збільшення обсягу інформації і, відповідно, зростання інтенсивності процесів обміну цією інформацією. У зв'язку з цим дуже швидко збільшується число технічних засобів для обміну інформацією. Ми стали свідками того, як з'явилися й увійшли в повсякденний побут багатьох людей факси, електронна пошта, Інтернет і т.п. Є ще одна причина, яка спонукає нас задуматися про зростання ролі спілкування в сучасному суспільстві і зробити цю проблему предметом спеціального розгляду, – роль комунікацій у формуванні особистості. Спілкуючись, людина виявляє себе індивідом і реалізує свої прагнення бути особистістю. Те, яким чином передається інформація, як відбувається технічний процес обміну інформацією і є комунікація. Немає спілкування – немає суспільства, немає особистостей.

За останнє півстоліття в психології та педагогіці накопичився великий досвід у вивченні особливостей нейрофізіологічного та психологічного розвитку психіки дитини юнацького віку. Теоретичні положення розглядаються в працях О.О. Базалука [1], О.І. Бондарчук і Л.І. Бондарчук [3], Ю.Б. Гіппенрейтера [4], Г.О. Глової [5], Л.В. Соханя, В.О. Тихоновича, О.О. Кисельова [11] та інших. При цьому вітчизняні дослідники, такі як Е.Н. Гусинський, Ю.І. Турчанінова [6], О.А. Запесоцький [7], Е.В. Ільєнков [8], В.О. Малахов [9], Г.Г. Почепцов [10] та інші, розглядають молоду людину юнацького віку як особистість, психіка якої вже може здійснювати повноцінну взаємодію з майбутнім інформаційним простором.

Мета нашого дослідження – показати роль комунікацій у формуванні особистості дитини юнацького віку (16-22 роки). **Завдання роботи** – проаналізувати домінуючі фактори отримання інформації на різних етапах формування особистості дитини в юнацький період.

Юнацький період охоплює вік, приблизно, 16-22 роки. У цей період на рівні нейрофізіології мозку закінчується формування нейронних комплексів підсвідомості і свідомості, налагоджується повноцінна робота психіки. У плані психології в період юності відзначаються перші самостійні кроки сформованої психіки з реалізації внутрішніх потенціалів в повсякденному існуванні. Психіка виходить з-під опіки батьків і близького оточення, приймає самостійні рішення і, практично, починає самостійне існування.

У період юності відбуваються дві важливі події для психіки: – по-перше, закінчення школи. Для психіки – це перші підсумки її внутрішнього становлення, насамперед, становлення внутрішнього абстрактного образу (внутрішнього «Я»), через призму якого психіка взаємодіє з майбутнім інформаційним простором. «До моменту закінчення школи внутрішній абстрактний образ – це вже не просто каркас, а основа суб'єктивного світосприйняття. Це вже стійка система поглядів, яка виділяє психіку в психопросторі не тільки індивідуальними особливостями, але й особистісними, тобто збагаченими індивідуальним досвідом соціального співіснування» [1, с. 268].

По-друге, починається або самостійна трудова діяльність, або ж отримання вищої освіти, яке в будь-якому випадку пов'язане з набагато меншою опікою з боку батьків, близького оточення та представників системи освіти. Більшість молодих людей будують життєві плани, думають про перспективи своєї майбутньої діяльності. У юнаків і дівчат формуються стійкі ідейно-моральні й громадянські якості особистості, стійкий світогляд (наукові, моральні, художні й політичні переконання, ціннісні орієнтації і т.п.).

І у першому, і у другому випадку психіка періоду юнацтва впритул стикається з проблемою спілкування. Згідно О.І. Бондарчук та Л.І.Бондарчук, спілкування – це «процес встановлення контактів між людьми, породжуваний потребами в спільній діяльності, що включає в себе обмін інформацією (комунікацію), вироблення єдиної стратегії взаємодії (інтерацію), сприйняття і розуміння один одного (перцепцію)» [3, с. 69]. О.І.Бондарчук та Л.І. Бондарчук виділяють наступні цілі (функції) спілкування:

- контактну – встановлення контакту як стану обопільної готовності до прийому та передачі повідомлення і підтримки взаємозв'язку у формі постійної взаємоорієнтованості;
- інформаційну – обмін повідомленнями, думками, задумками, рішеннями і т.п.;
- спонукальну – стимуляція активності партнера по спілкуванню, що спрямовує його на виконання тих чи інших дій;
- координаційну – взаємне орієнтування й узгодження дій при організації спільної діяльності;
- розуміння – розуміння сенсу повідомлення, намірів, установок, переживань партнерів по спілкуванню;
- емотивну – збудження у партнерах по спілкуванню потрібних емоційних переживань («обмін емоціями»); зміна власних переживань і станів;

- встановлення відносин – усвідомлення свого місця в системі ділових, міжособистісних та інших зв'язків співтовариства;
- впливу – зміна стану партнера, його поведінки, потреб, намірів, рішень, думок і т.п.

Спілкування як комунікація – це процес освоєння психікою майбутнього психопростору та інформаційного простору за допомогою знаків (слів, жестів, ієрогліфів тощо) та понять, які співвідносяться з певними предметами і явищами дійсності [10, с. 56].

Виділяють комунікацію вербальну (від лат. *verbalis* – словесний) і невербальну. У вербальній комунікації у якості знакової системи виступає мова, основною одиницею якої є слово, що позначає предмети і явища у вигляді узагальнених характеристик – понять. Невербальна комунікація, яка доповнює мову і передає стан людини, включає такі знакові системи:

– оптико-кінетичну систему, яка використовує жести, міміку, пантоміміку;

– паралінгвістичну (від лат. *para* – біля) систему, яка виражає почуття і стан людини за допомогою якостей голосу, його діапазону, тональності;

– екстралінгвістичну (від лат. *extra* – поза, *lingua* – мова) систему, яка передбачає включення в мову пауз, сміху, певного темпу мовлення;

– просторово-часову систему, яка пов'язана зі взаємним розташуванням партнерів по спілкуванню, часом спілкування, особливою ситуацією спілкування (наприклад, ефект «вагонного попутника») [3, с. 70-71].

О. Бондарчук і Л. Бондарчук стверджують, що тільки 7% змісту повідомлення передається значенням слів, в той час як 38% інформації визначається тим, як ці слова говоряться, і 55% – виразом обличчя [3, с. 71].

На думку О. Запесоцького, «основними компонентами комунікативної культури є:

а) аттенційна здатність (готовність слухати);

б) емпатія, яка дозволяє людині в ході спілкування ідентифікуватися з проблемною життєвою ситуацією партнера по діалогу і зрозуміти джерела, що породжують його текст (здатність отожднювати себе з партнером, вміння адекватно інтерпретувати мотиви партнера, що детермінують спілкування, тобто «вміння розуміти»);

в) багаторівнева ідентичність (особистісна; колективно-групова, тобто ідентичність з суб'єктивно значущими соціокуль-

турними, професійними, статусними групами; соціально-культурна – ідентифікація з соціально-культурним співтовариством, культурою в цілому). Визначальним є особистісний рівень ідентичності, який передбачає усвідомлення власної цілісності в безлічі мовних актів (здатність позначити себе як автора висловлювань) і подій власної біографії (цю здатність називають ще оповідною ідентичністю, в якій людина свідомо виступає суб'єктом власної історії);

г) осудність – здатність усвідомити себе як суб'єкта діяльності і передбачити її наслідки, а також бути готовим нести за неї відповідальність (іншими словами, утримувати і зв'язувати у свідомості «я-діюче» і «я-відповідальне»)» [7, с. 110-111].

Ці компоненти суб'єкта діалогу є необхідними і найважливішими критеріями сформованості людини як суб'єкта моралі та права. Звичайно, комунікативна культура не гарантує моральних результатів. Не випадково і в правовій площині суб'єкт відповідальності є, насамперед, суб'єктом моралі, який звітує собі про власні вчинки (простий факт усвідомлення можливої відповідальності не гарантує відповідальні вчинки: як правило, злочинець прораховує можливі варіанти каральних санкцій і суб'єктивно готовий до них). У спілкуванні, у взаємодії людей здійснюється узгодження цінностей, норм, ідеалів, почуттів, настроїв і всіх інших атрибутів душевного і духовного світу людини [6, с. 67]. У цьому процесі відбувається зміна властивостей, як суб'єктів взаємодії, так і об'єктів погодження (цінностей, норм і т.д.). Зміни ці бувають іноді вельми глибокими, що зачіпають саму структуру культури особистості або спільноти. «Багаторазова участь в різних взаємодіях дає людині можливість поглянути на свій світогляд зі сторони, вийти за межі власної культури. У цих обставинах власний контекст світосприйняття стає видимим... Досвід спілкування з іншими ставить особистість (чи суспільство) перед питаннями, які ніколи б не виникли в умовах ізольованої системи» [1, с. 286-287]. Соціальна система, що позбавлена спілкування, приречена на деградацію, і те ж саме можна сказати про окрему особистість.

Період юності – це поступовий перехід від індивідуальності до особистості. Те, що система освіти і близьке оточення заклало в основу внутрішнього «Я» протягом 16-17 років, проходить випробування часом і оточенням. У період юності психіка вперше являє повноту своєї внутрішньої досконалості. Вона заявляє про свої принципи, про сформовану систему поглядів, про особливості думок на світ, про здібності взаємодіяти як з навко-

лишнім психопростором, так і з майбутнім інформаційним простором. Вона починає пошук свого місця в психопросторі, шукає середовище, яке є сприятливим для реалізації внутрішнього потенціалу, намагається показати свою значимість і право на повагу, а також визнання з боку оточуючих.

«Психіка періоду юності – егоцентрична: як правило, вона бачить тільки свою значимість і намагається цю значимість довести іншим. І це нормальний стан. Показником егоцентризму психіки є стан її здоров'я: цілісності, спрямованості, активності» [1, с. 280]. Відомий радянський філософ Евальд Васильович Ільєнков (1924 – 1979 рр.) з цього приводу писав: «Хочете, щоб людина стала особистістю? Тоді поставте її з самого початку – з дитинства – у такі взаємини з іншою людиною (з усіма іншими людьми), у яких вона не тільки могла би, але й змушена була би стати особистістю. Зумійте організувати її взаємини з людьми так, щоб вона вміла робити все те, що роблять вони, але тільки краще» [8, с. 414]. Але тут теж присутні обмеження. Надмірний, показовий егоцентризм – це, як правило, перша ознака деструктивного розвитку психіки [8, с. 81]. Відомий російський релігійний філософ Микола Олександрович Бердяєв (1874 – 1948 рр.) вважав, що: «Егоцентризм руйнує особистість, він є найбільшою перешкодою на шляхах реалізації особистості. Не бути поглинутим собою, бути зверненим до «ти» і до «ми» є основна умова існування особистості. Гранично егоцентрична людина – це істота, яка позбавлена особистості, втратила відчуття реальності, вона живе фантазіями, ілюзіями, примарами. Особистість передбачає почуття реальностей і здатність виходити до них. Крайній індивідуалізм є заперечення особистості» [2, с. 300].

В більшості своїй, егоцентризм психіки не сумісний з установленим психопростором, в якому психіка нового покоління намагається проявити свої внутрішні потенціали. Як правило, вплив психопростору на «молоду» психіку деструктивний, він відкидає її, протриває її проявам, намагається підпорядкувати під свої вимоги, «стандартизувати». Завдання відблисків близького оточення і педагогів полягає в тому, щоб допомогти психіці адаптуватися до умов психопростору, забезпечити перехід від яскраво вираженого егоцентризму до: а) повноцінного співіснування в умовах мікросоціальної групи; б) всебічної реалізації творчого потенціалу в умовах незнайомого колективу. Наскільки якісно і повноцінно близьке оточення і педагоги забезпечать «входження» психіки в самостійне життя, настільки якісним надалі виявиться реалізація психікою своїх потенціалів.

У цей період часу важливо, щоб психопростір не «зламав» психіку, не нав'язав свої цінності, цілі та завдання, тому що все нав'язане в цей період часу не є глибоким, не зачіпає основ підсвідомості, тому є тимчасовим і поверхневим. У цьому випадку система поглядів, що закладена упродовж 16-17 років і за своєю суттю є визначальною, буде протиставлена системі поглядів, що нав'язана психопростором. У результаті суспільство отримає деструктивну особистість, яка, з одного боку, буде боятися проявити свою індивідуальність (внутрішнє «Я»), з другого боку, надіне маску лицеміра, і представлтиме себе в зовсім іншому, не характерному для неї образі.

Своєрідним вирішенням проблеми входження «молодої» психіки в сформовані колективи є кіберпростір, що інтенсивно розвивається, і актуалізація віртуального світу. «Різниця між реальним і віртуальним світом полягає в тому, що в реальному світі психіка постає перед інформаційним простором і поточним способом життя в усіх своїх реальних якостях: з безліччю сильних і слабких сторін. У віртуальному світі психіка може замаскувати слабкі сторони і надати собі нехарактерні для реального існування риси. Інакше кажучи, психіка може вигадати себе і уявити в зовсім іншому образі, ніж вона є насправді» [1, с. 287]. Безумовно, в цьому ілюзорному образі психіці комфортно, вона без проблем може імплантуватися в будь-який колектив кіберпростору і досягати в ньому значущих вершин. Але який стрес чекає психіку, в разі коли реальний і віртуальний світи зіткнуться, коли колеги по віртуальному світу побачать реальну психіку? Наскільки етично редагувати реальний образ у віртуальному світі? Чи не є це наочний приклад втечі від реальності, тимчасова ілюзія, яка закінчиться ще більшим розчаруванням?

Егоцентрична, неврівноважена поведінка, епатажний і гламурний зовнішній вигляд, нігілізм і самовпевненість у спілкуванні – все це яскраві прояви асиметричного внутрішнього абстрактного образу. Це прогалини виховного процесу, який не зміг закріпити на рівні внутрішньої системи поглядів розуміння того, що все зовнішнє, показове – це другорядне і не головне для людського існування. І тим більше воно не характеризує молоду людину як особистість. Як показали дослідження, «повноцінна реалізація творчого потенціалу ні в якій мірі не пов'язана з самовираженням в побутовому і повсякденному житті. Це доля недосконалої психіки заявляти про себе в елементарному: в яскравих, брендових речах (одязі, прикрасах і т.п.), в дорогих машинах, модних тусовках, дорогих апартаментах і т.п. Недосконалість подібного самовираження полягає в тому, що, як правило, воно

пов'язано виключно з чуттєво-емоційною складовою психіки, тобто з роботою підсвідомості» [1, с. 281]. Однак психіка володіє важливою нейрофізіологічною властивістю – адаптуватися під будь-які чуттєво-емоційні прояви, тому завжди почуття задоволення від нової машини або від красивої речі згодом притупляється і підсвідомість вимагає нової стимуляції, нових емоційних проявів: покупки нової машини, нових речей і т.п. Звідси і нові для сучасного психопростору психічні хвороби: «шопінг» – необхідність покупки все нових і нових речей; «гламурність» – необхідність виділятися в речах, макіяжі та спілкуванні; «креативність» – прояв творчих потенціалів психіки в елементарному, насущному існуванні і т. п.

Здорова психіка виділяється в більш масштабних діяннях, пов'язаних, перш за все з роботою свідомості. Здоровий егоцентризм – це самостійність у роботі з майбутнім інформаційним середовищем, це розкриття змісту невідомих процесів і явищ, їх знакове позначення і донесення до суспільства, це нові асоціації БОА і боа-інформації, в результаті яких формується нове бачення тих чи інших сторін існування, це новий життєвий досвід, який збагачує внутрішню інформаційну базу. «Саме в роботі з інформаційним середовищем проявляється досконалість психіки. Чим якісніша та масштабніша ця робота, тим більш повноцінна реалізація творчого потенціалу психіки, тим в більш масштабних і значущих результатах для суспільства, психіка втілює свою внутрішню активність. І перехід від індивідуальності, тобто від психіки з тільки їй притаманними особливостями формування внутрішнього абстрактного образу, до особистості, відбувається тільки в результаті самостійної роботи з майбутнім інформаційним простором» [1, с. 281-282].

Особистість – це психіка, яка в результаті систематичної і планомірної роботи з інформаційним простором здійснює не тільки накопичення інформації, але й реалізує накопичене в повсякденному існуванні. Причому продукти праці психіки повинні бути авторитетними для навколишнього психопростору: затребувані, корисні і т.п. [11, с. 32]. Про людину як про особистість говорить не досконалість психіки, а значимість тих матеріальних форм, у яких психіка втілює свої внутрішні потенціали. Чим більше затребувані продукти праці психіки, тим авторитетніше, більш значуща для суспільства особистість. Е. Гусинський та Ю. Турчанінова пишуть: «...поняття «особистість» і у природній, і у філософській мові використовується передусім для позначення того, як бачать людину інші люди, яка «личина» постає перед

ними. У цьому сенсі особистість не існує поза суспільством, поза культурою: людина представлена світу як носій тих соціальних ролей, які вона грає і готова грати» [6, с. 50].

М. Бердяєв пише: «Кожна людина покликана стати особистістю, і їй повинна бути надана можливість стати особистістю» [2, с. 301]. Але при цьому, аналізуючи характеристики особистості, М. Бердяєв уточнює: «...Особистість припускає жертву, але не можна пожертвувати особистістю. Можна пожертвувати своїм життям, і людина іноді повинна пожертвувати своїм життям, але ніхто не має права відмовитися від своєї особистості, всякий повинен в жертві і через жертву залишатися до кінця особистістю. Відмовитися від особистості не можна, бо це означало б відмовитися від Божої ідеї про людину, не здійснити Божого задуму» [2, с. 307].

Спираючись на дослідження інших авторів і свої власні, Л. Виготський виділяє в розвитку особистості «три групи умов становлення та формування:

1) первинні умови, пов'язані з задатками, спадковістю, тобто нижчі психічні функції;

2) вторинні умови, обумовлені навколишнім середовищем, іншими людьми, культурою, активною взаємодією дитини з усіма цими факторами. Ці вторинні умови є різного роду знакові утворення і включають в себе все те, що відноситься в онтогенезі до формування, як окремих вищих функцій, так і їх складних психологічних систем;

3) третинні умови (рефлексія, самооформлення). На цьому рівні особистість за допомогою знакових утворень починає сама визначати напрямок власного розвитку, удосконалює свою практичну діяльність, розвиває свої потреби, своє мислення, спілкування і т.п. Основна роль в цьому постійному самовдосконаленні зрілої особистості належить двом системам вищих психічних функцій: світогляду і самосвідомості» [5, с. 117].

Сучасні психологія та філософія схильні бачити в особистості не даність, а пошук, не щось створене, а те, що творить, активний початок, що використовує у процесі самореалізації не тільки внутрішні потенціали, але й майбутній матеріал культури. Згідно М. Бердяєва «... особистість не може бути закінченою, вона не дана, як об'єкт, вона твориться, створює себе, вона динамічна. Особистість є насамперед антиномічне поєднання кінцевого і нескінченного» [2, с. 303]. А відомий швейцарський психолог К. Юнг з цього приводу писав: «Ніхто не в змозі виховати особистість, якщо він сам не є особистістю. І не дитина, а тільки до-

рослий може досягти цього рівня розвитку в якості стиглого плоду життєвих звершень, спрямованих на цю мету. Адже досягти рівня особистості означає максимально розгорнути цілісність індивідуальної сутності. Тут потрібно все людське життя з усіма його біологічними, соціальними та психологічними аспектами. Особистість – вища реалізація вродженої своєрідності в окремій живій істоті. Особистість – результат найвищої життєвої стійкості, абсолютного ества індивідуального суцього і максимально успішного пристосування до загальнозначущого при найбільшій свободі вибору... Особистість розвивається протягом усього життя людини з темних або навіть зовсім нез'ясованих задатків, і тільки наші справи покажуть, хто ми є... Ми не знаємо наперед, які справи і злодіяння, яка доля, яке добро і яке зло містяться в нас; та тільки осінь покаже, що було зачате навесні» [6, с. 51]. М.Бердяєв попереджає: «Я повинен реалізувати в собі особистість, і ця реалізація є невпинна боротьба. Свідомість особистості та реалізація особистості болючі. Особистість є біль, і багато хто погоджується на втрату в собі особистості, так як не виносять цього болю. Сама ідея пекла пов'язана з утриманням особистості. Байдуже буття не знає пекла» [2, с. 296].

Л. Божович виділяє два основних критерії сформованої особистості:

1) людину можна вважати особистістю, якщо в її мотивах існує ієрархія в одному певному сенсі, а саме: якщо вона здатна долати власні безпосередні спонукання заради чогось іншого. У таких випадках говорять, що суб'єкт здібний до опосередкованої поведінки. При цьому передбачається, що мотиви, за якими долаються безпосередні спонуки, соціально значимі. Вони соціальні за своїм походженням і сенсом, тобто задані суспільством, виховані в людині;

2) здатність до свідомого керівництва власною поведінкою, до наявності самосвідомості як особливої інстанції особистості [4, с. 282].

Отже, у молодій людини повинні бути сформовані ідейно-моральні й громадянські якості особистості, науково-філософський світогляд, хороша орієнтація в таких формах суспільної свідомості, як наукове, художнє, моральне і правове, вміння практично діяти у відповідності зі світоглядними принципами і вимогами цих форм свідомості. Юнаки та дівчата повинні вміти спілкуватися у різних колективах, дотримуючись встановлених в них норм взаємовідносин, і при цьому реалізовувати в повсякденному житті свої внутрішні потенціали.

Хотілося б розглянути ще одну проблему, яка притаманна періоду юності – це відхід від опіки і наставлянь, ставка на самостійну активність психіки в інформаційному просторі. Постійна опіка в період юності рівносильна недовірі оточуючих до можливостей психіки. Більшість «молодих психік» сприймають цю недовіру як факт (очевидне) і заражаються ним. Вони починають самі сумніватися в своїй повноцінності та значущості, а як результат – невпевненість, скованість в поведінці; молода людина постійно озирається на думку оточуючих.

У період юності ще більше зростає значимість самотності – періодів цілковитої тиші та умиротворіння. Суєта, непродуктивне спілкування, розв'язання другорядних завдань – все це відволікає психіку від повноцінної реалізації внутрішнього творчого потенціалу. Успіх у вирішенні другорядних завдань, пріоритет побутового і насущного, насправді послаблюють психіку, тому що будь-яку складну задачу, що вимагає посидючості, тривалого і послідовного вирішення, психіка буде уникати через удавану «неефективність». Психіка, в силу особливостей своєї будови, завжди шукає легкі шляхи для свого існування, вимагає вирішення тактичних (миттєвих, прилеглих) завдань (потреб). Підсвідомість, хочемо ми цього чи ні, але на даному ступені еволюції людства ще домінує у психіці, і для того, щоб робота свідомості зайняла значне місце в активності психіки, потрібно спочатку, з підліткового періоду, і особливо з періоду юності, привчати психіку вирішувати більш складні, масштабні завдання. Психіка повинна звикати до тривалого акцентування на одному завданні, повинна вчитися працювати на перспективу, не задовольняючись дрібними проміжними перемогами.

«Проблема сучасного людства полягає в тому, що люди не можуть мислити стратегічно: вирішувати завдання далекої перспективи. Сучасна система освіти вчить мислити тактично, тому люди живуть цілями приватними, розрахованими на рік, два, максимум, на п'ять років. Але ж якої ефективності досягла б діяльність людства, якби психіка організовувала свою активність з урахуванням передбачення кінця онтогенезу, тобто, якби вже в період юності молодь замислювалася про свою старість, про ті результати, яких потрібно встигнути досягти за сорок-п'ятдесят років активного існування. Скільки б у цьому випадку вдалося уникнути помилок і втраченого часу, скільки б другорядних завдань і захоплень залишилося осторонь, і на них не було витрачено дорогоцінні роки життя» [1, с. 278-279].

В свою чергу, вирішення складних завдань (цілей) і стратегічне мислення можливо тільки на самоті, коли психіка ізольована від шуму цивілізації. Чим більше метушні навколо психіки, тим важче їй концентруватися на досягненні глобальної мети. А самотність – це єдина сприятлива умова, при якій психіка може провести якісний аналіз не тільки минулих і поточних подій, але й розібратися в доцільності своєї діяльності, скоординувати подальші кроки для досягнення глобальної мети.

Висновки. Розглянувши запропоновану проблему, вивчивши низку психологічної, педагогічної та соціологічної літератури, ми прийшли до деяких висновків.

По-перше, в період юності відбувається повноцінне формування нейрофізіологічної основи психіки і вже практично з 18-20 років психіка в змозі здійснювати повноцінну взаємодію з майбутнім інформаційним простором.

По-друге, важливо, щоб не тільки навколишні визнавали за юнаками і дівчатами право на самостійні вчинки і рішення, але й система освіти акцентувала свій вплив на розвиток «само»: самостійності, самонавчання й самовиховання.

По-третє, період юності – це поступовий перехід від індивідуальності до особистості.

По-четверте, до кінця періоду юності людина повинна володіти наступними комунікативними знаннями, вміннями та навичками: 1) високорозвиненою внутрішньою інформаційною базою, яка акумулює якісну інформацію не тільки з обраної спеціальності, але і за суміжними науковими дисциплінами; 2) усталеною внутрішньою системою поглядів (внутрішнім «Я»), що дозволяє здійснювати якісну самостійну взаємодію з майбутнім інформаційним простором, приймати принципові, ефективні рішення, по досягненню приватних цілей; 3) усталеними моральними і духовними цінностями, що дозволяють дотримуватися основних правил поведінки в суспільстві; 4) чітким розумінням основ своєї індивідуальності, глобальної і приватних цілей; 5) дисципліною психіки, умінням ставити, контролювати і досягати приватні цілі; 6) умінням контролювати проведення часу, емоції, потреби і т.п.; 7) потребою працювати з якісною інформацією.

Перспективи подальших досліджень. Наша стаття не вичерпує і не розкриває всі важливі аспекти даної проблеми, що буде здійснено у подальших дослідженнях та висвітлено у наукових публікаціях.

Список використаних джерел

1. Базалук О.А. Философия образования в свете новой космологической концепции: Учебник / О.А. Базалук. – К.: Кондор, 2010. – 458 с.
2. Бердяев Н.А. Философия свободного духа / Н.А. Бердяев. – М.: Изд-во «Республика», 1994. – 480 с.
3. Бондарчук Е.И. Основы психологии и педагогики: Курс лекций. – 2-е изд., перераб. и доп. / Е.И. Бондарчук, Л.И. Бондарчук. – К.: МАУП, 2001. – 168 с.
4. Гиппенрейтер Ю.Б. Введение в общую психологию: Курс лекций / Ю.Б. Гиппенрейтер. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1988. – 320 с.
5. Глотова Г.А. Человек и закон: Семиотико-психологические аспекты онтогенеза человека / Г.А. Глотова. – Свердловск: Изд-во Урал. Ун-та, 1990. – 256 с.
6. Гусинский Э.Н. Введение в философию образования / Э.Н. Гусинский, Ю.И. Турчанинова. – М.: Издательская корпорация «Логос», 2000. – 224 с.
7. Запесоцкий А.С. Образование: философия, культурология, политика / А.С. Запесоцкий. – М.: Наука, 2002. – 456 с.
8. Ильенков Э.В. Философия и культура / Э.В. Ильенков. – М.: Политиздат, 1991. – 463 с.
9. Малахов В.А. Этика: Курс лекцій: Навчальний посібник / В.А. Малахов. – 5-те вид. – К.: Либідь, 2004. – 384 с.
10. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации / Г.Г. Почепцов. – М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 2001. – 656 с.
11. Разумная организация жизни личности: проблемы воспитания и саморегулирования / Л.В. Сохань, В.А. Тихонович, О.А. Киселева и др. – К.: Наукова думка, 1989. – 328 с.

The article envisages the features of neurophysiological and psychological development of the adolescents' psyche, basic communication skills and knowledge required for the children at this age, the dominant factors in information obtaining and processing by the child of 16-22 years, and the role of communication in shaping his personality. The author raises issues of intercourse as communication, considering its basic functions and uses, as well as the basic criteria of the communicative culture of a man as the subject of morality and law. A significant role in the personality of adolescents formation belongs to the quality of psyche egocentrism, that for the most part is not compatible with established psychoenvironment in which the mind of the new generation is trying to show their inner potential. Therefore, the author offers the solutions to this problem for a young mind. The teachers provide «occurrence» of the mind in adult life, such high

quality in the future will be the implementation of their mental capacities. It is important that psychoenvironment doesn't «break» the psyche, doesn't impose their values, goals and objectives, because all imposed during this period of time is not deep, does not affect the foundations of the subconscious, therefore temporary and superficial. In this case, a belief system, laid for 16-17 years, which inherently determines opposed belief system that is imposed by the psychoenvironment. As a result, society will have a destructive personality, which, on the one hand, would be afraid to express their individuality (the internal «Me»), on the other hand, put on a mask of hypocrisy that present themselves in a very different, not typical for her image.

Keywords: communication, youthful age, personality, information, information space, internal «Me», sign, symbol.

Отримано: 17.01.2013 р.

УДК 159.9.316.6

О.О.Продан

Розгляд психологічних чинників, які впливають на самоусвідомлення сучасної молоді

У статті розглянуто підходи вітчизняних та зарубіжних дослідників до впливу психологічних чинників на самоусвідомлення сучасної молоді. Розглянуто поняття «чинник», визначені його особливості, а також поняття «ідентичність» та її модальності. Проаналізовано механізми розвитку самоусвідомлення особистості. Виділено чинники, які впливають на формування світогляду особистості: освітня система, державна ідеологія і політика, засоби масової інформації, міжособистісні відносини, культура та ціннісні орієнтири.

Ключові слова: особистість, молодь, ідентичність, самосвідомість, самоусвідомлення, чинники.

В статье рассмотрены подходы отечественных и зарубежных исследователей к психологическим факторам, влияющих на формирование самосознания молодежи. Рассмотрено понятие «фактор», определены его особенности, а также рассмотрено понятие «идентичность» и ее модальности. Проанализированы механизмы становления самосознания